

MENEJMENTNING AXBOROT BILAN TA'MINLANISHI VA BOSHQARUV TEXNIKASI**Abduraxmanov Shaxriyor Zafar o'g'li***Toshkent Tibbiyot Akademiyasi**Menejment : Sog'liqni saqlash menejmenti fakulteti**2-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Hozirgi sharoitda muhim yo'nalishlardan biri bu axborot ta'minoti hisoblanadi. Unga asosli boshqaruv qarorlarni qabul qilish uchun ma'lumotlarni yig'ish va qayta ishlash kiradi. Boshqaruvning yuqori pog'onasiga firma faoliyati va holati haqidagi axborotni yetkazish hamda firmaning hamma bo'linmalari o'rtasida axborotlar bilan o'zaro almashish hozirgi zamon elektron-hisoblash texnikasi va aloqaning boshqa texnik vositalari asosida amalga oshiriladi. Ko'plab firmalar uchun firma ichidagi axborot tizimi texnologik jarayonni tashkil etishda ishlatiladi. Bu yerda axborot boshqaruv qarorlarni qabul qilish uchun ma'lumotlarni yetkazishda katta ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: *Kommunikatsiya, menejment texnikasi, axborot, vertikal kommunikatsiya, kommunikatsion jarayon, gorizontal kommunikatsiya, axborot almashish jarayoni, boshqaruv qarorlarni tayyorlash.*

Аннотация: Одним из важных направлений в нынешних условиях является информационное обеспечение. Он включает сбор и обработку данных для принятия обоснованных управленческих решений. Доведение информации о деятельности и статусе компании до высшего руководства, а также обмен информацией между всеми подразделениями компании осуществляется на основе современной компьютерной техники и других технических средств связи. Для многих компаний информационная система внутри компании используется для организации технологического процесса. Здесь управление информацией имеет большое значение для предоставления информации для принятия решений.

Ключевые слова: *Коммуникация, приемы управления, информация, вертикальная коммуникация, процесс коммуникации, горизонтальная коммуникация, процесс обмена информацией, подготовка управленческих решений*

Annotation: One of the important directions in the current conditions is information provision. It includes collecting and processing data to make informed management decisions. The delivery of information about the company's activity and status to the top management, as well as the

exchange of information between all departments of the company, is carried out on the basis of modern computer technology and other technical means of communication. For many companies, the information system within the company is used to organize the technological process. Here, information management is of great importance in providing information for decision-making.

Key words: Communication, management techniques, information, vertical communication, communication process, horizontal communication, information exchange process, preparation of management decisions

Kirish

Operativ qarorlarni qabul qilishni talab qiladigan, ishlab chiqarish jarayonida paydo bo'ladigan chetlanishlar haqidagi axborotlar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Qarorlarni qabul qilishda yangi ilmiy bilimlar, ixtirolar haqidagi ma'lumotlar, o'zining firmasi va raqib firmalarning texnik yangiliklari muhim rol o'ynaydi. Axborot boshqaruv qarorlarni ishlab chiqish va qabul qilish uchun mos bo'lgan ma'ruzalar, hisobotlar va takliflarga asos bo'lib xizmat qiladi.

Axborotga quyidagi talablar qo'yiladi:

- qisqa, aniq ifodalanishi, o'z vaqtidaligi;
- aniq boshqaruvchilarning ehtiyojini qondirish;
- aniqligi va ishonchligi, boshlang'ich ma'lumotlarni to'g'ri tanlash, ma'lumotlarni uzluksiz yig'ish va ularga ishlov berish.

Xozirgi sharoitda yirik sanoat firmalarda boshqaruv qarorlarni tayyorlash va qabul qilish jarayoniga xizmat qiladigan axborot tizimlari yaratilgan va samarali ishlamoqda. Ular quyidagi vazifalarni hal qiladi: ma'lumotlarga ishlov berish, axborotlarni qayta ishlash, intellektual faoliyatni amalga oshirish. Firma ichidagi boshqaruv tizimni samaraliligini aniqlash uchun ko'p firmalarning hisob va hisobotlarida quyidagi ko'rsatkich, ya'ni olinadigan foydani texnik vositalarga va firma ichidagi axborot tizimini ishlashini ta'minlashga ketadigan harajatlarga nisbati ko'rsatkichi ishlatiladi.

Axborot atamasi lotincha so'z bo'lib, xabardorlik, biror hodisa yoki biror kishi faoliyati haqida xabarga ega bo'lish ma'nosini bildiradi. Axborot boshqaruv tizimiga uni rivojlantirish va takomillashtirish maqsadida faol ta'sir etish uchun zarur ma'lumotlar yig'indisidan iboratdir. Yetarli va aniq axborotga ega bo'lmay menejment mumkin emas. Ishlab chiqarish axboroti boshqaruvchi va boshqariluvchi tizimlar o'rtasida aloqa usulidir. Boshqaruvchi tizim boshqariladigan tizimdan ishlab chiqarish holati va

uning xo'jalik faoliyati to'g'risida axborot oladi. Boshqaruvchi tizim olingan axborot asosida boshqariluvchi tizim faoliyatiga baho beradi, menejmentni yanada takomillashtirish maqsadida ko'rsatma, farmoyishlar chiqarib, boshqariluvchi tizimga ijro uchun yuboradi. Axborot boshqaruv tizimida alohida bo'g'in bo'lib hisoblanadi. Unga qator o'ziga xos xususiyatlar mansub bo'lib, ular axborot boshqaruvining barcha bo'g'inlari, barcha vazifalarini qamrab olishiga bog'liqdir.

Axborot - bu boshqaruv apparati faoliyatining ham dastlabki nuqtasi, ham natijasidir, shuningdek, amalga oshirilayotgan harakatlar mavjudligi sharti, mustaqamlash usulidir. Axborot hajmi ortishi bilan boshqaruv axborotining sifat ko'rsatkichlariga bo'lgan talab ham ortib boradi. Menejment jarayoni boshqaruv qarorlarini qabul qilish maqsadida axborot to'plash, uzatish va qayta ishlash, boshqaruv buyruqlari ko'rinishida axborot berish va uni ijrochilarga yetkazishdan iborat. Axborotning quyidagi turlari mavjud: statistik, operativ, iqtisodiy, hisob, moliya, ta'minot, kadrlar bo'yicha, texnologik, konstruktorlik, marketing, ijtimoiy va boshqalar.

Ishlab chiqarishni menejmentda iqtisodiy axborot alohida o'rin egallaydi, chunki u kishilarning moddiy boyliklarni ishlab chiqarish, taqsimlash, ayirboshlash va iste'mol qilish jarayonidagi munosabatlarini aks ettiradi. Shu bilan birga fan-texnika taraqqiyoti asosida ishlab chiqarish rivojlanishini aks ettiruvchi ilmiytexnikaviy axborot ahamiyatini ham ta'kidlab o'tish lozim. Kelib chiqish manbasiga bog'liq ravishda axborot tashqi va ichki axborot turlariga bo'linadi. Tashqi axborot tashqi muhitdan olinadigan xabarlardan iborat bo'ladi. Bular jumlasiga yuqori tashkilotlar farmoyishlari, reja topshiriqlari, mahsulotni sotish shartlari haqida axborotlar kiradi. Ichki axborot korxonalar yoki uning boshqaruv bo'g'inida shakllanib, iste'mol qilinadi. Korxonalar miqyosida ular jumlasiga sexlar tomonidan rejaning bajarilishi, moddiy-texnikaviy ta'minot, mahsulot tannarxi, kadrlar, mehnat unumdorligi haqida axborotlar kiritilishi mumkin.

Yo'nalishi bo'yicha axborot - boshlang'ich va boshqaruvchi (rahbarlik) axborot turlariga bo'linadi. Boshlang'ich axborot doimo boshqaruv tizimining quyi darajasidan yuqoriroq darajaga qarab harakat qiladi, rahbarlik axboroti esa teskari yo'nalishda harakatlanadi. Rahbarlik axboroti boshlang'ich axborotni qayta ishlash asosida qaror qabul qilish natijasidir. Axborot vaqt o'tishi bilan turli ahamiyat kasb etadi. Barqarorlik darajasi bo'yicha uni barqaror shartli -barqaror, o'zgaruvchan turlarga bo'lish mumkin. Barqaror axborot uzoq muddat davomida o'z ahamiyatini o'zgartirmaydi(korxonalar, uning bo'linmalari nomi, mahsulot

turi).Shartli -barqaror axborot ahamiyati ma'lum muddat davomida saqlanib turadi. Korxonada miqyosida bunday axborotga turli me'yor va me'yoriy hujjatlarni (moddiy, mehnat sarfi, tariflar me'yorlari)ni kiritish mumkin. Axborotning bunday turi korxonada bo'yicha umumiy axborotning 35% dan ko'pini tashkil etadi.O'zgaruvchan axborot boshqaruv obyekti faoliyati va unga mos holda boshqaruv jarayonlari o'zgaruvchanligini aks ettirib, qaror qabul qilish uchun tez qayta ishlashni talab etadi .

Boshqaruv faoliyatida, shuningdek, boshlang'ich axborotni qayta ishlash natijasida olingan xosila (ikkilamchi) axborotdan ham foydalaniladi . Axborot yig'indisi boshqaruvning axborot tizimini tashkil etib, u boshqaruv jarayonini axborot bilan ta'minlash shaklida namoyon bo'ladi . Axborot to'g'ri , aniq, o'z navbatida, obyektiv, mazmunli va qarorlarni qabul qilish uchun tushunarli bo'lishi kerak. Axborot hajmi jihatidan kichik, mazmun jihatidan chuqur, uning matni tushunarli va sodda bo'lishi lozim . Korxonani axborot bilan to'g'ri aloqalar ko'rinishidagi turli-tuman axborot oqimlari vositasida ta'minlanib , ularni ishlab chiqarish vazifasini hal etish imkonini beradi . Zamonaviy yirik korxonalarda axborot hajmi million hujjat satrigacha yetadi , bu o'rinda barcha axborot tez qayta ishlanishi zarurligini ham inobatga olish zarur. Masalan, aviatsiya zavodida kundalik birlamchi axborot million ko'rsatkichni tashkil etadi. Bunday sharoitda axborot bilan ishlashni tashkil etish bo'yicha quyidagi qator muammolarni hal etish lozim bo'ladi:

- maqbul axborot tizimini ishlab chiqishi;
- axborot oqimlarini shakllantirish usullarini ishlab chiqish;
- axborot qabul qilish va yuborishning maqbul usullarini tanlash;
- axborotni saqlash va izlashni tashkil etish;
- axborotni qayta ishlash jarayonini mexanizatsiyalash va avtomatlashtirish.

Bu yo'nalishda olib boriladigan barcha ishlar axborotni yig'ish va qayta ishlashning yagona umumdavlat tizimini yaratishni ta'minlashi zarur. Axborotlar yig'indisi boshqaruvning axborot tizimini tashkil etadi. Axborot tizimi - hujjatlar axborot oqimlari, aloqa kanallari va boshqaruv obyektining texnikaviy vositalarini qamrab oluvchi murakkab axborot majmuidir. Boshqaruv obyektining qandaydir bir qismi bo'yicha axborot yig'indisi kichik tizimni tashkil etadi. Maqbul axborot tizimini tashkil etish boshqaruvning u yoki bu tashkiliy tizimini loyi halashtirish va uning samarali faoliyat yuritishining muhim shartlaridan hisoblanadi. Axborot tizimlari oddiy va murakkab tizim bo'lishi mumkin. Oddiy axborot tizimi uni qayta ishlashni talab etmaydi, axborot manbasidan u iste'mol

qilinishi joyigacha yetkazishda o'zgarish yuz bermaydi. Bunday axborot telefon yoki boshqa xabar berish vositalari yordamida bir marta beriluvchi xabar sifatida yetkaziladi.

Murakkab axborot tizimlari axborotni qayta ishlashning mexanizatsiyalashtirish va avtomatlashtirish darajasi bo'yicha turlarga ajratiladi. Birinchi guruhga qo'lda yoki eng oddiy mexanizmlar yordamida qayta ishlanuvchi axborot tizimlari kiradi.

Ikkinchi guruhga axborotni to'plash, qabul qilish va qayta ishlashda mexanizatsiya keng qo'llaniladigan axborot tizimlari kiradi. Uchinchi guruhga ma'lumotlarni majmuiy mexanizatsiya vositasi bilan birga avtomatlashtirish elementlarini qo'llab qayta ishlash va to'plash qo'llanilgan axborot tizimlari kiradi.

Axborot qabul qilish, uzatish va qayta ishlash sikli avtomatlashtirilgan axborot tizimi to'rtinchi guruhni tashkil etadi. Axborotni qayta ishlashda qo'llaniladigan boshqaruv tizimlari avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimi (ABT) nomini olgan. ABT quyidagi vazifalarni bajaradi:

- axborot qabul qilish;
- axborotni qayta ishlash;
- axborotni saqlash, yig'ish;
- boshqaruv tashkilotiga axborot berish;
- ijrochilarga buyruq uzatish.

Ilg'or axborot tizimini loyiha lashtirish jarayoni quyidagi vazifalarni amalga oshirishga asoslanishi lozim:

- korxonada mavjud axborot tizimini tahlil qilish, axborotning asosiy yo'nalishlarini o'rganish;
- axborot tizimining iqtisodiy-modelinii shlab chiqishi; zarur axborot hajmi va mazmunini aniqlash;
- axborot to'plash va qayta ishlash uchun texnika vositalarini aniqlash;
- axborotni qayta ishlash texnologiyasini yaratish;
- axborot vujudga kelishi va foydalanish davriyligini belgilash;
- korxonada qo'llaniladigan axborot uchun shifrlar tizimini yaratish;
- axborotni uzatish va qayta ishlashni avtomatlashtirish va mexanizatsiyalashtirish qulay bo'lishi uchun standart ma'lumotlarni loyiha lashtirish;
- loyiha lashtirish jarayonida olingan barcha materiallarni tartibga solish va rasmiylashtirish.

Bozor sharoitida ishlab chiqarish axborot tizimlarini ular rivojlanishi va loyiha lashtirishga tizimiy yondashish asosida majmuiy tashkil etishni talab etadi. Bu talablarga ma'lumotlarni qayta ishlashning integratsion tizimi

javob beradi. Uni turli darajadagi zamonaviy kompyuterlar, inson mashina tizimini har tomonlama qo'llash asosida loyihalashtirish mumkin.

Boshqaruv texnikasi - bu aqliy mehnat texnikasi, boshqaruv tizimida axborotni qayta ishlash texnikasi, Boshqaruv tizimida axborotni qayta ishlash texnikasidir. Texnika vositalari qanchalik takomillashgan bo'lsa boshqaruv texnologiyasi, boshqaruv mehnatini tashkil etish va butun boshqaruv jarayoni shunchalik samarali bo'ladi. Hisoblarga asosan mamlakat iqtisodiyotini maqbul menejment uchun yil davomida 10 ta elementar arifmetik operatsiya bajarishi zarur bo'lsa, boshqaruv apparati xodimlari 10 ta, yani 10 ming marta kam operatsiya bajarish qobiliyatiga ega ekanlar. Bu muammoni muvaffaqiyatli hal etish uchun boshqaruv mehnatini takomillashtirish, axborot to'plash va qayta ishlashni mexanizatsiyalash va avtomatlashtirish zarur.

Boshqaruv texnikasini faqat hisoblash mashinalari bilangina bog'lash noto'g'ridir. Dastlabki texnika vositalari 100 yil burun paydo bo'lgan ruchka, chizg'ichdan tortib EHM va kompyutergacha bo'lgan texnika vositalarini quyidagi ikki guruhga ajratish mumkin: orgtexnika va hisoblash mashinalari. Texnika vositalariga juda turli -tuman uskuna va qurollar (oddiy qurol va vosita, axborot olish va qayta ishlash, ko'chirish, ko'paytirish, aloqa vositalari va axborot uzatish, xizmat ko'rsatish, xizmat xonalari uskunalari) kiradi. Boshqaruv mehnati turli oddiy qurol va uskunalardan (qalam, ruchka, idora daftarlari, jadval, grafik va boshqalar) foydalanishga asoslanadi. Eng so'nggi avlodagi EHM va kompyuterlar oddiy texnika vositalari (qalam va chizg'ich) o'rnini to'liq bosa olmaydi. Qulay, oddiy chidamli bu vositalar texnika vositalari singari juda muhimdir. Oddiy qurol va uskunalarni axborotni qayta ishlash bosqichlari bo'yicha guruhlariga ajratish mumkin. Bu avvalo yozuv vositalari (qalam, ruchka, mo'yqalam, trafaret), tasvir vositalari (grafik, diagramma, nazorat va nozirlik oynalari, marshrut sxemalari), hujjatlar saqlash vositalari (tokcha, konvert, kartoteka va h.k.), axborot qabul qilish va mustahkamlash vositalari (tarozi, soat, hisob mashinasi, o'lchov vositalari, ko'chiruvchi mashinalar), aloqa vositalari (telefon, AS, rahbar va dispetcher kommutatori, radio aloqa, radiofon, signal uskunalari, ovoz berish uskunalari), axborot uzatuvchilar (ovoz, nur, kartochka, oyna, metall), boshqaruv mashinalarida qo'llaniladigan axborot uzatuvchilar (disklar, qog'oz).

Xulosa

Axborot - boshqaruv uchun zaruriy xabar va ma'lumotlar majmuidir. Axborotsiz boshqaruv bo'lmaydi. Boshqaruvchi va

boshqariluvchi tizimlar o'rtasidagi bog'liqlik shakllari ishlab chiqarish axborotlaridir. Iqtisodiy axborot - boshqaruvda asosiy rol o'ynaydi. Axborot tizimlari murakkab axborot tuzilmalari bo'lib, u turli hujjatlarni, axborot oqimi, aloqa kanallari, texnik vositalar, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlarini o'z ichiga oladi. Rahbar qabul qilgan boshqaruv qarorlar va uning ma'nosi axborot xizmatlariga bog'liq. Kommunikatsiya jarayoni - bu ikki va undan ortiq odamlar o'rtasidagi axborot almashish jarayonidir. Kompyuterlar nafaqat ishlab chiqarishni boshqarish uchun, balki iqtisodiyotning barcha jabhalariga kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

<https://elib.buxdu.uz/index.php/pages/referatlar-mustaqil-ish-kurs-ishi/item/13588-menejmentning-axborot-ta-minoti>

Qosimova D.S. Menejment nazariyasi: Darslik. –T.: Tafakkur bo'stoni, 2011. -335 b.

Гончаренко Л.П. Менеджмент инвестиций и инноваций. Учебник. – М.: КНОРУС, 2009. – 160 с.